

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

**LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ.
PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII
AcadLexi 2025**

Volumul cuprinde lucrări prezentate la ediția a XIV-a a Colocviului cu participare internațională „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării”. AcadLexi 2025 (<https://philippide.ro/acadlexi.html>).

Coordonatori de volum: Elena Isabelle Tamba, Mariana Nastasia

Editori:

Alexandru Anghelina
Iulia Barbu-Comaromi
Călina Ciocoiu
Alexandra Ilie
Mircea Minică
Andreea-Nora Pușcaș

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț
CS I dr. Gabriela Haja

Coperta: Lucian Săcrieru-Dragomir

ISSN: 3008-6159

ISSN-L: 3008-6159

DOI: https://doi.org/10.52257/30086159_2025

© 2025 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>



ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

ACTELE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL „LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ. PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII” AcadLexi 2025

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

**CONTRIBUȚII LEXICALE LA *DICȚIONARUL LIMBII
ROMÂNE ȘI LA DICȚIONARUL ETIMOLOGIC AL LIMBII
ROMÂNE*, REDACTATE SUB EGIDA ACADEMIEI ROMÂNE –
MS. 3517 BAR: NICOLAE MILESCU SPĂATARUL,
*HRONOGRAF DEN ÎNCEPUTUL LUMII. O SAMĂ DE
ÎNVĂȚĂTURI (CCA 1658–1661)*
(LITERA F)**

MIOARA DRAGOMIR*

Cele două texte copiate în ms. 3517 BAR, *Hronograf den începutul lumii* și *O samă de învățături*, prezintă un lexic bogat în sensuri, forme, etimologii cercetate în lista cuvintelor cu litera *F*, așa cum am întâlnit și în listele cuvintelor cu inițialele anterioare. Ambele texte sunt traduceri din limba greacă post-bizantină, realizată, după cum am arătat¹, în intervalul 1658–1661, de Nicolae Milescu Spătarul și copiat de doi scribi, în această copie-prototip, în perioada 1661-1672.

Lista termenilor cu inițiala *F* din cele două traduceri cuprinde 84 de cuvinte (și variante) din diferite sfere semantice, între care se regăsesc familii lexicale (*face, facere, făcut, făcător; fărâmat, fărâmată, fărâmatărie, ferecat, ferecătura; ferice, ferici, ferice, fericit* etc.) și cuvinte polisemantice (*face, faptă, fire* etc.). Pentru anumite sensuri, aceste cuvinte reprezintă prime atestări, întâlnite în cele două texte: *falnic, faraon, făcător, făclie (de vânt), făicav, fălui, fărâma, făurar, fecior (de suflet), feleluiat, fereca, ferice, fericit, fiastru, fierbinte, filosofie, fire, foarfeci, foc, frige, frânc, frâncesc, frânge, frunte, fugă, fum, fund (fundul pământului), furnic (ă)*. Pentru alte sensuri, cuvintele prezentate sunt atestări unice din epoca veche (raportat la DA): *facere, faptă, făt, felelui, feludă, ferici, filosof, floare, freca, frigare, frige, friptură, fulgera*. Pentru anumite sensuri, aceste cuvinte reprezintă atestări rare: *fașă, fărâmatărie, fâșor, felon, ferecătura, fetie, frâu, frupt*. Unele cuvinte nu sunt înregistrate în DA: *feredeuș, ferire, fita*.

Cuvintele din această listă sunt: *face, facere, falnic, faptă, faraon, farmac, fărâma, fărâmat, fărâmatărie, fașă, făclie, făgădui, făicav, fâșor, fălui, fânină, fărâma, fărâma,*

* Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română, Filiala Iași, str. Th. Codrescu, nr. 2.

¹ Am publicat, foarte recent, ediția critică a manuscrisului 3517 BAR, Milescu, *Hronograf*, în care sunt discutate aceste date.

făt, fățări, fățărie, făurar, fecioară, fecior, felelui, feleluiat, felon, feludă, fereca, ferecătură, feredeu, feredeuș, feri, ferire, ferice, ferici, fericire, fericit, fetie, fiastru, fiece, fiecine, fierbere, fierbinte, fietecare, filosof, filosofie, fin, finic, fire, fita, fliar, floare, foamete, foarfeci, foarte, foc, folosi, frământa, frate, frăție, freca, fricos, frigare, frige, friptură, frâmseate, frâmțășa, frânc, frâncesc, frânge, frâu, frunte, frundză, frupt, fugă, fulgera, fum, fund, fune, fur, furcă, furnic (furnică), fuște.

făce vb. III < lat. *facere*, DA². **1.** În DA sub sensul IV „(Complementul e o noțiune concretă) a da ființă sau naștere la ceva”, cu sensul (1) „(Despre Dumnezeu) a crea; a da naștere la ceva din nimic, prin propriile sale puteri”, cuvântul este atestat în CORESI, PS., CUV. D. BĂTR., ANTIM, P. În *Hronograf* verbul apare la diateza pasivă, cu forma veche de participiu, *fapt*, în textul: „Pentr-aceasta, nu fie cu minune nemărui că s-au zămislit Dumnădzău în zgăul ceii *fapte* de mânule Sale și luă de la însa trupu” (f. 550^v).

2. În DA sub sensul V „(Complementul e concret) a produce în sine un germene”, cu sensul (2) „(Despre semințe, plante etc.) a produce, a da, a dezvolta, a rodi”, cuvântul este atestat în VARLAAM, C. În *Hronograf* se află o altă atestare cu acest sens, în contextul: „Și pomii toți, și maslinii *să feaceră*, cum de mult veaci nu să făcusă” (f. 443^r).

3. Cu sensul (definit în DA sub sensul V) „(Complementul e concret) a produce în sine un germene”, „a naște”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, VS. În textul *O samă de învățaturi*, apare în contextul: „Bine să știi, fiiule, și să cunoști că lumea aceasta ieste isleatvșa, adecă străcată, că are începătură *de făcut*. Că lumea și toate zădirile lumii, câte să văd într-însă, den vreamă ce au începătură de facere, vor să aibă și cónetu de străcare” (f. 595^r).

4. Cu sensul VII.3. „a valora, a prețui, a plăti, a costa, a aduce, a fi egal (cu)”, cuvântul este atestat în N. COSTIN, LET. II. În textul *Hronografului*, cuvântul este utilizat anterior, cu acest sens: „Apoi Irod... ce-i dzăcea și Agrîpa, 7 ai. Apoi Agrîpa cel micu, 27 de ai, *fac* de toți 104 ai” (f. 156^r).

5. În expresia *a i se face cuiva să* (DA, s.v. *face*), cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* apare în două locuri: „Și altă nevoie nu avea Daniil acolo, fără ce i *să făcusă* a mânca” (f. 123^r); „Ș-au aflat împăratul pre acel câmpu niște ciuperce foarte frumoasă și i *s-au făcut* a mânca” (f. 220^r).

6. Cu sensul „a se preface, a simula”, în DA (s.v. *face*), cuvântul este atestat în PRAVILA MOLD., DOSOFTEI, VS., MINEI 1776, N. COSTIN, LET., NECULCE, LET. În *Hronograf* se află o atestare anterioară celei din traducerea lui Dosoftei: „Daca vor treace puțâni dzâle, iară Pahómie *să va faci* a să prosti de patriiarhie și va șede patriarhu cu săbor de arhieriei și de clirici” (f. 521^r).

² Pentru siglele din *Dicționarul limbii române*, ediția I, v. *Bibliografia DA/DLR*, disponibilă online la adresa <https://dlr1.solirom.ro/>, la pagina „Peritexte” (DA I, DA II).

7. Sub sensul „C. Reflexiv A-și lua începutul sau ființa”, cu sensul (4) „(Despre tablouri, imagini etc., ce se desfășură deodată, pe neașteptate, înaintea ochilor cuiva, ca și când ar lua atunci ființă) a se ivi, a se arăta, a se desfășura înaintea ochilor cuiva”, nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf*, cuvântul cu acest sens se află în textul: „Împăratul fâraon au învisat într-o noapte unde *să făcea* pre marginea unii ape mari” (f. 21^v).

8. Cu sensul „a defeca”, cuvântul se află în pasajul: „Iară spurcatul de Árie, ca un păgân și începătoriu de éretici, luat-au plată de la Dumnădzău, că aicea au datu moartea rea, și de sârgu, și scârnăvă, *făcându-ș* mațale toate pre ședzut” (f. 546^r).

făcere s.f. < vb. *face*. Cu sensul „naștere”, cuvântul nu este atestat în limba veche în DA (s.v.). În *Hronograf* se află în contextele: „Răspunsul de pricină era cătră presviter de la Alexandria, adecă diiacon Ariie, grăindu cuvinte proaste și împotriva lui Dumnădzău, dzăcându cum că Cuvântul și Fiiul lui Dumnădzău ieste făcut zidire și *facere* și usăbit de firea Părintelui” (f. 533^v); „Den vreamă ce Dumnădzău ieste Cuvântul, cumu-l faci tu zădire și *facere*?” (f. 535^r); „Lumea și toate zădirile lumii..., den vreamă ce au începătură de *facere*, vor să aibă și conețu de străcare” (f. 595^r).

făcător, -oăre adj. < *face* + suf. *-ător*. În sintagma *făcător de viață* „(traduce pe paleoslavul *živo-tvor'c'* sau pe grec. *zwo-poiou*)” = (azi) dăător de viață”, cuvântul este atestat în BIBLIA 1688. În *Hronograf* se află o primă atestare: „Cu darul Duhului Svânt biruiră pre iconoboreți și feaceră dogmate, și aședzări, și întărituri pentru svintele icoani și pentru *făcătoarea* de viață Svânta Cruce” (f. 559^r).

fálnic, -ă adj. – „derivat din *fală*, prin suf. adj. *-nic* (formațiunea cuvântului ar putea să fie slavă și românii să fi primit de-a gata un tip slav. **hvalŝnikŝ*)”. „(Cu sens peiorativ) deșert, van, vanitos, lăudăros, trufaș etc.”, cuvântul este atestat în DA (s.v.) în CANTEMIR, ap. GCR I, iar substantivat – în DOSOFTEI, PS. În *Hronograf* se află prime atestări, în contexte în care se referă la vorbele cuiva, respectiv la persoana cuiva: „Strigă în gura mare Navuhudonosor și dzisă cu cuvântu *fálnic*, de la inema sa așa” (f. 112^r); „Valtásar foarte era om măreț și *fálnicu*, ca și cum era întâiu tată-său, Návuhudonósor” (f. 113^r).

făptă s.f. < „lat. *facta*, **-am* (neutru plural devenit feminin singular)”, în DA (s.v.).

1. Cu sensul „naștere”, cuvântul nu apare în DA (s.v.). În *Hronograf* se află în contextul: „Așa să asamănă și Născătoarea a lui Dumnădzău Maică, carea ieste aleasă și lămurită dentru toate sămințâili, cât nu are asupră-i nice o prihană, ori den *făptă*, ori den fire, ori den gânduri, ce ieste adevărat svântă și Născătoarea lui Dumnădzău” (f. 346^r).

2. Cu sensul „(despre oameni: ceea ce a săvârșit sau a adus la îndeplinire cineva) operă, ispravă; p. ext. (ceea ce săvârșește, îndeplinește cineva) acțiune, act”, cuvântul este ilustrat cu citate din CUV. D. BĂTR., BIBLIA 1688, ANTIM, P. În textele noastre se află atestări anterioare celor din BIBLIA 1688: „Împăratul, audzând de aceastea, numai ce plângea și să olecăia, căce că cunoștea împăratul că toate *făpteli* acealea sânt de cătră dânsul” (*Hronograf*, f. 368^r); „Să priimești nu pre ceia ce vor să-ț întemeiedză cuvinteli numai cu graiul..., ce pre ceia ce-ș vor încredința cuvintele și cu *făpte*” (*O samă...*, f. 603^v).

3. Cu sensul „spec. *Faptă bună sau rea* = bine (sau rău) făcut cuiva, cuvântul nu este atestat în epoca veche. În *Hronograf* se află următoarele atestări: „Și i să împlu și lui *fapta* și i s-au făcut precum au făcut și el creștinilor” (f. 309^r); „Stătu împărat în locul lui fiu-său și stracă *fapta* această rrea ce vrea să înceapă tată-său și stracă svatul acela ce să făcusă pentru svinteli icoani” (f. 326^r).

4. Cu sensul referitor la creația lui Dumnezeu, „creatură, făptură”, cuvântul este atestat în N. TEST. 1648, VARLAAM, C. Textul nostru îmbogățește atestările cu două contexte: „Toate despre Dânsu să feaceră... Cela ce ieste dăruitoriul a toate *faptelor* ceriului și-a pământului” (f. 535^r); „Să nu slujești și să te închini *faptelor* celor zădite de Ziditoriul, fără ce numai Urdzătoriuului Dumnădzău să slujești și să te închini” (f. 561^r).

5. Cu sensul referitor la creația umană, „lucru, obiect”, în *Hronograf* cuvântul se află în contextul: „Știia precum va greși omul pre după ce-l va face și precum să va lepăda de Zăditoriul său, de Dumnădzău, și să va închina bodzâlor și-altor *fapte* de pre lume” (f. 553^v).

6. În *Hronograf* cuvântul are și sensul referitor la creația umană „facere, creație”: „Aceasta cetate, Solomul, au fost den *fapta* ei suptu ascultarea împărățâiei grecești” (f. 466^v).

faraón, accentuat și **fáraon** s.m. – „intrat în limbă prin intermediul bisericii: paleosl. *faraonß*, gr. *Faravw*”. Cu sensul „(literar) numele vechilor regi ai Egiptului”, cuvântul este atestat în N. COSTIN, LET. I. *Hronograful* oferă prime atestări: „Iar *faraón* tot<u-i> trimeata la Iósif, iară Iósif au deschis jicnițele și vindea tuturor” (f. 22^v); „Și-l dăru *faraon* cu de tot binele și să aședză Iácov în țara Eghípetului” (f. 25^r). În *Hronograf* se întâlnesc și utilizări adjectivale: „Împăratul *fáraon* au învisat într-o noapte unde să făcea pre marginea unii ape mari” (f. 21^r); „Jidovii ascundea cuconii și nu-i lăsa pre afară, de răul împăratului *fáraon*” (f. 28^v).

fármac, pl. **farmăci**, **farmece** s.n. < „din lat. pop. **pharmacum* (din grec. *favrmakon*, «otravă, mijloace tainice spre a fermeca pe cineva»”, cf. DA (s.v.): „farmecul e sau acțiunea ce o exercită cineva spre a fermeca pe altul (sau pe sine), sau rezultatul acestei acțiuni, sau mijloacele tainice... pe care le întrebuințează”. Cu acest sens, cuvântul este atestat în COD. VOR., N. TEST. 1648, VARLAAM, C., ȘAPTE TAINÉ, PRAV. MOLD., BIBLIA 1688, DOSOFTEI. V.S., CANTEMIR, IST. Atestările din textul nostru sunt anterioare celei din PRAV. MOLD.: „Pe Nehtenávú fie-l fostu gonit Dárie cel mare, împărat a persilor, pentru vrăjile lui și pentru *farmăcile* lui” (f. 126^r); „Acesta... credea numai în vrăji, și în *farmăci*, și în mândrie, și în mulțame de băuturi și de // mâncări” (f. 345^v); „Să veade într-adevărú că lucrul acesta cu vrăji și *farmece* // proclețăști ai făcut” (f. 532^v).

fărmăcă vb. I < din lat. pop. **pharmacare* (derivate din **pharmacum*), sau derivat românesc din *farmec*, cf. DA (s.v. *farmeca*). Cu sensul „a exercita asupra cuiva (uneori chiar asupra sa), cu farmece, adecă prin mijloace tainice, o influență supranaturală, cu scopul de a-i da înfățișarea sau a-i produce starea trupească ori sufletească dorită”, cuvântul este atestat în MOXA, N. COSTIN, LET. I. Textul nostru oferă o altă atestare, rară, înainte de scrierea

lui N. Costin: „De ce, atâta o au *fărmăcat* și o au buimăcit, câtu-i părea împărăteasă că ieste Nehtenav frumos ca soarele” (f. 126^r).

fărmăcătóriu, variantă de la *fermecător* adj. < *fermeca* + suf. *-tor*. Cu sensul „care farmecă”, cuvântul este atestat în PALIA (a. 1582), ap. GCR. *Hronograful* prezintă o atestare rară: „Fiiul împăratului acesta, Leon, audzând dentru alțăi pentru Santavarin că-i om rrău ..., îl suduia și-l făcea minciunos și *fărmăcătóriu*” (f. 414^v).

fășă s.f. < „din lat. *fascia* (cu aceleași sensuri)”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(metaforic) vârsta aceea pe care omul o petrece «în fașă»: cea mai fragedă pruncie”, cuvântul este atestat în VARLAAM, C., CANTEMIR, HR. În textul nostru se află atestări anterioare scrierii lui Cantemir: „Și fiind în *fașe* încă sugărel Vasălie, l-au fost pus părintăi supt umbra snopilor, să nu-l ardă soarele” (f. 401^v); „Maica lui Vasălie ș-au adus aminte și de sămnul hulturului ce venisă pre vreamea seacerii, de au fost făcând umbră fiiu-său, pre când era pruncu în *fașe*” (f. 403^r).

făclie s.f. < „paleosl. *faklija* (cf. bg. *facliya*). 1. Cuvântul pare a fi intrat în limba română prin serviciul religios”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „lumânare mare de ceară, care se aprinde de obicei în biserici, la morți etc.”, cuvântul este atestat în anul 1588, în VARLAAM, C., în NECULCE, LET. II. Textul nostru oferă atestări mai timpurii decât cea din cronica lui Neculce: „Vădzură cum să pogorără îngerii den ceriu cu *făclii* aprinsă pren mânule lor” (f. 105^r); „Învăță pre eparhul... să puie străgătorii să străge pren Țarigrad, pren toate ulețâle, să aprindă *făclii* și candile toț oamenii, pre la toate casăle” (f. 282^r); „Țânea pren mânule lor tot stâlpări de maslinu și cu *făclii* aprinsă și priimiră pre împăratul cu bucurie mare” (f. 309^v).

2. În sintagma *făclie de vânt*, cu sensul „(spec.) faclă”, cuvântul este atestat în M. COSTIN, LET. I și DOSOFTEI, V.S. *Hronograful* prezintă o atestare anterioară: „Și dacă svătuiră și să voroviră până la dzăuă, purceasă spre curtea împărătească, cu *făclii de vânt*, toț pren mânule lor” (f. 428^r).

făgădui vb. IV < din magh. *fogadni* (derivat din *fogni* «a prinde»), „cu amândouă sensurile fundamentale ale cuvântului românesc: „a primi (la sine)” și „a se obliga, a se angaja, a promite”, cf. DA (s.v.). În *Hronograf* verbul are se sensul „a promite” și este folosit cu dativul: „Și nu suferi Dumnădzău aceasta, ca să să amestece oamenii la ce sânt *făgăduite* lui Dumnădzău” (f. 354^v).

făicav, -ă neacc. adj. < din paleosl. *flicavŭ* (citește: *fl'cav*), cf. DA (s.v. *făicav*). Cu sensul „gângav”, cuvântul este atestat în scrierile lui Dimitrie Cantemir, HR. și IST. În *Hronograf* se află atestări anterioare; cuvântul este utilizat și ca nume propriu, în porecle: „Ș-au ars limba ș-au grăit *făicav* până la moartea lui” (f. 29^v); „Iară acesta împărat, Mihail *Făicavul*, era-i moșia lui de la Amóriia, și-i dzăcea *Făicavul* căce că grăia *făicav*” (f. 376^v); „Théodor, ficiorul candilariului, pre la împărăția lui Mihail *Făicavul* ș-a Tómei úranul, 3 ai” (f. 587^r).

făișór s.n. < magh. *folyosó*, „galerie, coridor” (apropiat prin etimologie populară de *foiș* = frunziș), cf. DA, s.v. *foișor*. Cu sensul „(în limba veche, traducând pe *anwvgeon*, *dw`ma*, *u&perw~on*) cameră în catul de sus al unei case sau într-un turn; terasă; p. ext. turn,

clopotniță”, cuvântul este atestat în MOXA, BIBLIA 1688, în anul 1698 în IORGA, B. R., MINEIUL 1776. În *Hronograf* se află atestări mai timpurii decât cele din BIBLIA 1688, cu varianta *făișor*: „I-au așternut într-un *făișor* naltu și s-au sălășluitu acolo împreună cu acea sluguliță a sa” (f. 61^v); „Într-o dzi, primblându-să David prenr-un *făișor* naltu den curțale sale, au vădzut de acolo pre o muiere într-o grădină” (f. 69^v); „Iește acolo o besereacă foarte iscusită, sus ca un *făișor*, și stă pre 8 stâlpi de marmure” (f. 190^v).

făluî, cu varianta **hvălui**, vb. IV < derivat din *fală*, prin suf. denominal *-uiesc*, cf. DA, s.v. În DA, în legătură cu acest cuvânt, se specifică: „rar, în texte vechi din Munt.” Noi, însă, arătăm că acest cuvânt a circulat și în Moldova, fiind utilizat în *Hronograf* în mai multe locuri. Cu sensul „a se făli” și valoare reflexivă, cuvântul este atestat în BIBLIA 1688. *Hronograful* oferă atestări mai timpurii: „Împăratul era bucuros să nu fie cinstea și izbânda la bulgari, să să *făluiască* c-au biruit bonicul lor pre toț bonicii greci” (f. 403^v); „Și-i era dragă curviia și mândreațale, să să *făluiască* cătră oameni” (f. 377^r). Cu același sens, valoare tranzitivă și varianta *a se hvălui*, cuvântul este atestat în anul 1746, MĂRGĂRITARE. *Hronograful* prezintă o atestare anterioară: „Împăratul petrecea foarte pângărit... și mâncând și bând cu o samă de boiéri, multe *să hvăluia* și-i urla capul pentru svântul săbor” (f. 323^v).

fănină variantă pentru **făină** s.f. < lat. *farina*, cf. DA, s.v. *făină*. Varianta *fănină* este explicată astfel: „În celelalte părți [în afară de «nordul Mureșului, împreună cu o parte din Bucovina și din Moldova de nord»], „s-a născut, prin asimilarea lui *r-n* > *n-n*, *fănină*, păstrat încă în unele regiuni (în Banat cu *n* muiat *fănină*) și în literatura veche” (s.v. *făină*). Această variantă apare în *Hronograf*: „Și dac-au vădzut, acei patru buboș, câmpul plin de dobitoace, și de *fănini*, și de vin, și de haine, și de bani, s-au și dus înapoi la samarineani” (f. 87^r).

fărâamá vb. I < derivat vechi din *fărâamá*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „a sparge, a rupe, a frânge, a sfâșia ceva (sau pe cineva) cu atâta violență, încât să se prefacă în bucățele, în fărâame”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, V.S., BIBLIA 1688, CANTEMIR, HR., NECULCE, LET., II, N. COSTIN, LET. II. Atestarea pe care o aflăm în *Hronograf* este anterioară acestora: „Alțâi *fărâama* condeaie de peane și de trestii și-i arunca în barbă” (f. 427^r).

fărâamá s.f. – „e același cuvânt ca alb. *qerime* și amândouă cuvintele derivă, pe cât se pare, dintr-un colectiv **farrīmen* (de la *far*, *farris* și suf. *-imen*, foarte uzitat în albano-românește «o grămadă de fărâmițe»” (DA s.v.). Cu sensul „bucată (de obicei mică) dintr-o materie sau dintr-un obiect care s-a spart, s-a zdrobit, s-a sfărâmat etc.”, cuvântul este ilustrat cu citate din TETRAEV., CUV. D. BĂTR., VARLAAM, C., NECULCE, LET. II. În textul nostru se află o altă atestare, înainte de cronică lui Neculce: „Și-i da de mâncat numai câte o *fărâamá* de pâine și câte puțină apă, de-l leșina” (f. 308^v).

făt s.m. < din lat. *fētus*, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „plodul sau copilul în pânțele mamei”, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află în contextul: „Purceasă împărăteasa iarăș grea cu *făt*” (f. 131^r).

2. Cu sensul „(spec.) copil sau prunc îndată după naștere”, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* este prezent în pasajul: „Den ceialaltă fată a lui Iangariu, au născut iarăși un *făt*” (f. 484^r).

fățări vb. IV – „derivat din *fățare*; cuvântul negăsindu-se în scrieri populare, pare a fi de origine literară..., traducând pe paleosl. *lice-měriti*, propr. «a măsura fața». Iar acesta pe gr. *proswpo-lhptevw*” (DA s.v.). Cu sensul învechit „a ține seamă de poziția socială, de trecerea sau de rangul unei persoane și (prin urmare) a părtini (la judecată) pe cineva în dauna altuia”, cuvântul este atestat în PRAVILA TÂRGOVIȘTE, N. COSTIN, LET. II, în anul 1651 DOC., ap. IORGA, B.R., în anul 1716 (URICARIUL V). Textul *Hronografului* prezintă o atestare timpurie: „*Să nu fătărești bogatului la giudețu, nice să-ț fie milă de sărac, căce că giudețul ieste a lui Dumnădzău și nu va plăcea strâmbătatea dreptului, adecă lui Dumnădzău*” (f. 545^v).

fățarie s.f. < derivat din *fățari*, prin suf. abstr. *-ie*” (DA, s.v.). 1. Cu sensul „considerație față de poziția socială, de trecerea sau de rangul unei persoane și (prin urmare) părtinire (la judecată), favorizare a cuiva în dauna altcuiva, parțialitate, fățârmicie”, cuvântul este atestat în COD. VOR., MOXA, N. TEST. 1648, URECHE, LET. I, BIBLIA 1688, NECULCE, LET. II. *Hronograful* și *O samă de învățături* prezintă atestări înainte de BIBLIA 1688: „*Să cutremura toț de dânsul și era fără fățarie tuturor, ori a boiëriu, ori a sărac*” (f. 496^r); „*Să fie giudețul fără fățarie și să nu-i fie rușine de boiëriu, nice să părtinească, a ruda a lui, de va fi, nice să-i fie milă de sărac la giudețu, ce să fie ș-a bogat, ș-a sărac tot cu dreptate*” (f. 545^v); „*Pre după ce să va înnoi lumea și vor învie morțâi, să vor giudeca la Giudețul cel fără fățarie și fără mită*” (f. 595^r, cf. f. 284^r).

2. Cu sensul „fățârmicie, prefăcătorie, ipocrizie”, cuvântul este atestat în COD. VOR., N. TEST. 1648, CUV. D. BĂTR., VARLAAM, C., MINEIUL 1776. În *Hronograf* se află o atestare înainte de MINEIUL 1776: „*Iară fără atâta, să aveț mână tinsă cătră toț, și limbă dulce, și nemândrie, și giudeț dreptu, fără fățarie*” (f. 417^v).

făurár, făurariu, feurar(i) subst. < lat. *febr(u)arius*, cf. DA (s.v. *făurar*). Cu sensul „(luna) februarie”, cuvântul este atestat la DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se află mai multe atestări anterioare, cu forma *făurar*, dar și cea, se pare, cu hiperliterarizare, *feurar*: „*«Ce lună ieste aceasta?» Iară elu-i spuse că ieste luna lui făurar*” (f. 108^r); „*Acestu împărat au mai pus luna lui ghenuariu și luna lui făurariu și s-au făcut 12 luni*” (f. 146^v); „*Împărăteasa lui Roman, Theodora, au murit în șeasă a lui feurar*” (f. 429^v); „*Cădzură ploi greale la Antiohiia, foarte, și tot întruna au țanut, de la feurari până la maiu*” (f. 443^r, cf. f. 278^r – *făurar*, f. 281^v – *feurar*, f. 432^v – *feurari*).

fecioără s.f. < lat. **fetiola* (diminutiv de la *feta*; la început cuvântul a însemnat *fetiță*, precum reiese din diminutivele *fecioriță* și *fecioarea*), cf. DA (s.v.). Cu sensul „fată (nepătată, neprihănită), fată-mare, virgină”, cuvântul este atestat în PRAVILA MOLD., URECHE, LET. I, NECULCE, LET. II. *Hronograful* prezintă o atestare înainte de cronica lui Neculce: „*Boieriul acela... s-au dus la casă-și ș-au aflat o fată ficioară, ce-au avut, ieșită den minte și nebună*” (f. 427^v).

feciór s.m. < lat. **fetiolus* (diminutiv din *fetus*. Sensul original trebuie să fi fost „făt, copil mic”, precum apare la Coresi; cu timpul a înlocuit, însă, pe *făt*), cf. DA (s.v.). În *Hronograf*, cuvântul apare în sintagma *fecior de suflet*, cu sensul „copil de suflet”, atestat în MINEIUL 1776 și în anul 1784, *ap.* GCR I. Atestările din textul nostru sunt mai timpurii: „Fata lui faraon, unde l-au vădzut atâta frumos și arătător..., l-au făcut să-i hie *fecior de sufletu*, Moisi” (f. 29^r); „Și daca s-au mai înălțat, l-au făcut să le hie *fecior de sufletu*” (f. 118^r).

felelúí vb. IV < magh. *felelni*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „a răspunde”, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află în contextul: „Iară patriarhul, dac-au vădzut că nu va mai hi într-altu chip, nice să va mai întoarce firea împăratului, ce-i ieste cu tot adevărul, l-au lăsat să *feleluiască* el, cu sufletul său, naintea lui Dumnădzău” (f. 205^v).

felelúíát variantă de la *felelet* s.n. < magh. *felelet*, cf. DA (s.v. *feleleat*). Cu sensul „(numai prin părțile foarte influențate de limba ungurească) răspuns”, cuvântul apare într-un document, *ap.* IORGA, S.D. XII, din anul 1690. *Hronograful* prezintă o atestare anterioară: „Iară patriarhul, dac-au vădzut că n-au creștinii nice un *felelúiatu* despre împăratul, nici de bine, nici de rău, s-au sculat și s-au dus tocma la Râmu, la împăratul Ualian și la popa de Râmu” (f. 222^r).

felon, falon s.n. < paleosl. *felonŭ* (m.-grec. *felovnion*), cf. DA (s.v.). Cu sensul „veșmânt preoțesc, fără mâneci, deschis numai la gât etc.”, cuvântul este atestat în anul 1588, în CUV. D. BĂTR. I și în NECULCE, LET. II. În *Hronograf*, cuvântul este preluat din textul grecesc, *failwvnh*, K (68). Textul nostru oferă atestări ale cuvântului cu două forme, înainte de cronică lui Neculce: „Era și alt vășmânt făcut lung, de să îmbrăca preste tot, cum ari hi un *falon* lung până în pământ, ce să chema podir” (f. 46^v); „Strânsără toate svintele moștii și le luară ..., și *feloani*, și patrafire, și năracliță ..., și aerul cel mare de la Svânta Sofiia” (f. 459^v).

felúdă, variantă de la *felucă* s.f. < it. *feluca* (arab. *fulk* „corabie”), cf. DA (s.v. *felucă*). În *Hronograf*, însă, cuvântul a fost preluat din textul grecesc, K (p. 425): ngr. *fellouvdá*; cf. și ngr. *fellouvka*, în DNR, „ambarațiune ușoară cu pânze”. Cu sensul „(rar) corăbioară lungă și îngustă, purtată cu pânze și lopeți și obișnuită în Mediterana” (DA), cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află în contextul: „Și-i scoasă pre taină cu vasul acel sprinten, ce să cheamă *feludă* și purceasă de ieșiră pre poarta ce să dzăcea Chinigus” (f. 477^r).

ferecá vb. I < lat. *fabricare*, cu o discuție etimologică dezvoltată, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(despre oameni) a-i lega cu fiare, a-i arunca sau băga în fiare (lanțuri, obezi), a-i încătușa” (DA), cuvântul este atestat în NECULCE, LET. II. În *Hronograf* se află mai multe atestări anterioare: „Și, dacă-l prinsă, l-au *ferecat* și de mânuri și de picioare și l-au adus de l-au închinat împăratului” (f. 273^v); „Și-l prinsără pre tată-său viu și i-l adusără și-l *ferecară* cu obeade mari de hieru” (f. 308^v, cf. f. 300^r).

ferecát adj. – de la verbul *fereca*. În *Hronograf* apare și participiul *ferecat*: „Să izbăvi Mihail den foc și-l băgă împăratul în temniță, cu obeade *ferecat* la picioare” (f. 374^v).

ferecătură s.f. < derivat din *fereca* + suf. abstr. *-ătură*, cf. DA. Cu sensul „îmbrăcămintea de aur, argint sau de pietre prețioase a unui obiect”, cuvântul apare în MOXA. Textul *O samă de învățături* oferă o atestare prețioasă: „Vitejiia iarăș să asamănă cu o parte de mândrie, că să nădejduiește bărbați și-și împodobește trupul și-l luminează cu *ferecături*, cu aur și cu scule” (f. 598^v).

feredeu s.n. < magh. dial. *feredő* (lit. *fürdő*), cf. DA (s. v.). Cu sensul „baie (putină, edificiu, stabiliment, stațiune balneară)”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD., VARLAAM C., N. COSTIN, LET. II, NECULCE, LET. II, CANTEMIR, IST. În *Hronograf* se află atestări anterioare celei din scrierea lui N. Costin: „Feace *feredea* de treabă și adusă izvoară răci și buni și acolo gândisă să facă cetate” (f. 180^v); „Aflându-să el acolo, la orașul Săracusa, într-o dzî marsă la *feredeu* să să scalde” (f. 313^r); „El marsă la *feredeu* cu Mihail, să să scalde” (f. 445^v, cf. f. 166^r, f. 176^v, f. 224^r, f. 466^r).

feredeuș s.m. < *feredeu* + suf. *-uș*. Cuvântul nu este înregistrat în DA. *Hronograful* oferă două atestări, cu sensul „cel care se ocupă de baie; băieș”: „Într-o dzî, scaldându-să în *feredeu*, iară un *feredeuș* a lui, anume Narchisu, l-au zugrumatu acolo” (f. 166^r); „Acolea, în *feredeu*, era un *feredeuș* anume Andreiu” (f. 313^r).

feri vb. IV – et. nec.; este posibil un prototip **ferire* „a serba o zi”, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „(p. gener.) a păzi ceva (nealterat), a păstra, a conserva ceva (neatins)”, cuvântul este atestat în PS. SCH., PRAV. MOLD., AXINTE URICARIUL, CANTEMIR IST. În *Hronograf* se află atestări anterioare celei din scrierea lui Cantemir: „Au și trimis în toate părțile Ierusalimului ca să să străce toate capiștele și să ardă toț bodzii, numai să să *ferască* numele lui Dumnădzău den nălțime” (f. 92^v); „De are fi născut Hristos ca un om numai, nu ar fi fostu putut *feri* curățâniia Maicei Sale, neatinsă și nestrăcată” (f. 548^r).

2. Cu valoare reflexivă și sensul „a se păzi”, cuvântul este atestat în CUV. D. BĂTR., DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se află o atestare anterioară celei din traducerea lui Dosoftei: „Pasă de te du cu blândeăț dencătro te-au adus și *te fereăște* să nu faci nevoie cuiva pre cale” (f. 532^v).

ferire s.f. – abstractul verbal de la *feri*, neînregistrat în DA. În textul *O samă de învățături* se află în pasajele: „Alțai, iarăș, pentru conteneala și *ferirea* poftelor lumești, adecă pentru pângărirea trupului, carele-i să fie vasu curat sufletului” (f. 592^v); „Fiindu cu socoteală și cu *ferire* de frâmseate trupești, să nu te prindă în cursăle lor” (f. 599^v).

ferit, -ă adj. din participiu – de la verbul *feri*. În *Hronograf* se află și participiul verbului *a feri*: „Nice Noe, nice Enoh, nice Avraam, nice Moisi, nice David și nice unii dentru proroci și bărbați svinți, nice unii n-au ținut *ferit* pravila deplinu” (f. 552^r).

ferice adj. < lat. *felix*, *-icem*, cf. DA (s.v.). „în întrebuintărea lui de adj. predicativ, *ferice*, luându-se drept un fel de exclamație, s-a alăturat la fraze ca: vai de mine!, halal de el! etc.” și are atestări în COD. VOR., CORESI, PS. În *Hronograf*, cuvântul este prezent în

contextul: „O, *ferice* de șerbii și de șearbele carii stau înaintea ta de slujescu și audu cuvintele rostului tău ceale înțeleapte!” (f. 77^r).

ferici vb. IV – derivat din *ferice*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „a slăvi, a proslăvi, a glorifica”, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* și în textul *O samă de învățături* se află în contextele: „Să fie deșteptat a-ș purta grijea împărățâii și-a năroadelor și să nevoiască pre urmă mai bini să-l *fericească* oamenii decât să-l blastăme” (f. 442^r); „Și-i îngropară cu cinste la o mănăstire a lor și toți cu totul i-au *fericit* și i-au pomenit” (f. 463^r); „Truda și nevoița urmării cei bune ți o lăudam și o *fericimu*” (f. 596^v).

fericire s.f. – „infinitivul lui *ferici*, devenit abstract verbal (pierzând însă sensul de abstract verbal și luând înțelesul abstractului adjectival *fericie*, pe care l-a înlocuit)”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „stare sufletească în care omul se consideră *fericit*”, cuvântul este atestat în anul 1702, într-o LITURGHIE. *Hronograful* oferă o atestare mai timpurie: „Acesta ieste chipul a Fiiului și-a Cuvîntului lui Dumnădzău, carele s-au făcut pentru noi omu și, pentru Însu, toată firea omenească au venit la *fericirea* de întâiu” (f. 561^v).

fericît, -ă adj. – „participiul verbului *ferici*, devenit adjectiv”, cf. DA (s.v.); „(cu sens neutru) care se află într-o stare de înaltă mulțumire sufletească”, cuvântul este înregistrat în CANTEMIR, ap. ZANNE, P. III. *Hronograful* prezintă o atestare mai timpurie: „Pusără în locul lui pre Sârghie, egumănul de la Mănăstirea lui Emanuil, iarăși om cărtulariu și *fericit*” (f. 441^v).

fetie s.f. – „derivat din *fată*, prin suf. abstr. *-ie*”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „feciorie, virginitate”, cuvântul este atestat în MOXA și DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se află o atestare înainte de traducerea lui Dosoftei: „Nice să te înșeale firea, să dzâci la inema ta cum Dumnădzău au încăput în zgău de muiere și cum au născut să nu să fie atinsu *fetiia* maicăsa” (f. 549^r).

fîăstru s.m. < lat. *filiaster, -trum*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „fiu vitreg”, cuvântul este atestat în anul 1676, ap. IORGA, S.D. VI și la NECULCE, LET. II. Utilizarea din *Hronograf* ar fi o primă atestare: „Cât stătu împărat, au și trimis pre un *fîastru* a lui Velisarie, anume Fotino, om cărtular și părinte bun sahastru” (f. 283^v).

fiecé pron. nehot., adj. nehot. < *fie + ce*. **1.** pron. nehot. Cu sensul „orice”, cuvântul apare în *Hronograf* în contextul: „Să nu-i daț să bea, nice *fiece* să-i daț să mănânce” (f. 55^r).

2. adj. nehot. Cu același sens și valoare adjectivală, cuvântul se află în contextul: „Nice să cuvine să creadză giudețul *fiece* cuvinte cu pâra și cu ce defaimuri, fără să nu cearcete bine și de amăruntul” (f. 545^v).

fiećine pron. nehot. < *fie + cine*. În *Hronograf*, cuvântul are sensul „oricine”: „*Fiećine* să încredințadză dentr-aceastea pisanii precum ieste adevărat... întruparea Domnului Hristos” (f. 554^r).

fîərbere, cu varianta **hiərbere** s.f. – abstractul verbal de la *fierbe*. Cu sensul figurat „agitare, agitație, iritare, mișcare agitate, zgomot clocotitor”, cuvântul nu are atestări în epoca veche. În *Hronograf* este utilizat de două ori: „Capul împăratului tot și i l-au crăpat

de au curs sânge multu în besearcă și s-au ca amezat deodată și împăratul. Să feace un sunet mare și o *hiërbere* de oameni în besearcă” (f. 422^r); „Să rugă împăratului să dea învățatură năroadelor să să potoale, să nu fie gâlceavă și *fiërbire*” (f. 532^r).

fierbinte adj. < lat. *fervens*, *-entem*, cf. DA (s.v.). Cu sensul figurat „înlocat, înflăcărât, aprins, din toată inima”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, PS. și ANTIM, P. În textul *O samă de învățaturi* se află o primă atestare: „Zădeăște țâie nădeajdea spre Dumnădzău și fii spre însu cu credință *fierbinte* și strașnică și te închină Părintelui, și Fiiului, și Svântului Duh, Troițâi neîmpărțate, unui sânгур Dumnădzău” (f. 593^v).

fietecăre pron. nehot. < *fie* + *care*. Cuvântul apare în diferite texte vechi. *Hronograful* oferă o altă atestare: „Pentr-acesta lucru, trebuie cu mare socoteală să să cearce cuvintele ceale de pre pizmă și defaimurili carele să grăiescu pre strâmbul pentru oamenii, *fietecare*” (f. 545^r).

filosóf s.m. < gr. *filovsofo*”, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „cel ce se ocupă cu filosofia”, cuvântul se află în VARLAAM, C., DOSOFTEI, V.S. *Hronograful* prezintă alte atestări, anterioare celei din traducerea lui Dosofoi: „S-au strânsu acesta svântu săboru cu vreau împărătească și au fostu strânși ațișea *filosofi*, și dascalii învățați, și ritorii” (f. 536^r); „4 slove le-au gășât *filosoful* Cadmu, iară alte patru le au izvoditu *filosofii* Simonid și Epiharmu, precum să scriu mai de înțales la poveastia Troadei” (f. 578^r, cf. f. 356^v).

2. Cu sensul „astrolog”, cuvântul nu are atestări în epoca veche. În textul nostru se află în contextul: „Când au fostu a doa dzi, strânsă împăratul pre toț preamândrii, și pre toț *filosofii*, și pre toț vrăjitorii, și vădzătorii de steale și // le-au arătat aceale slove și nime n-au putut să le dezleage, nice să le înțaleagă ce tâlcuiescu și ce spunu” (f. 114^r).

filosofie s.f. < gr. *filosofiva*, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „știința principiilor și a cauzelor”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se întâlnesc atestări anterioare: „Așjidirea, acesta împărat multe odihne și lucruri bune au făcut creștinilor, adecă școali de învățaturi de dăscălii și de *filosofii* și de alte fealur de învățaturi, de toate” (f. 464^r); „Să știia... cu marele Vasilie încă de la Athina, de cându au fostu învățând la o școală și la un dascalu amândoi *filosofie*” (f. 217^r); „Era împăratul acesta cu de toate lucrurile ceale buni împodobit; că era întâiu înțeleptu și blând și știia *filosofie* și carte, cât nu să afla lesne ca dânsu” (f. 433^r); „Socrat, filosoful, ieste mai fericit întru oameni și toți alții cât petrec viața lor cu *filosofie* ca și dânsul” (f. 578^r, cf. f. 423^v, f. 518^v).

2. Cu sensul „confirmarea vieții după niște principii filosofice, înțelepciune”, cuvântul apare în DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se află o atestare anterioară: *Acesta Leon și alte multe canoane și samoglasne au făcut den filosofia sa, de au împodobit svânta besearcă cu tvoreniili <=creațiile> lui* f. 417^r.

fin, -ă s.m. < lat. **filianus* și **filiana* (de la *filius*), cf. DA (s.v.). Cu sensul „cel sau cea botezat(ă) sau cununat(ă), privit(ă) în raport cu nașul (nașa) sau nunul (nuna), cu care și stă într-o intimă rudenie sufletească”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD., în anul 1670, *ap. URICARIUL XXV*, în DOSOFTEI, V.S., în anul 1725, *ap. URICARIUL XIV*, în anul 1762, *ap. IORGA, S.D. XIII. Hronograful* prezintă o atestare înainte de cea din anul 1670:

„Făcea paraclisă și bdenii și botedza *fini* în toate dzâle și-i dăruia și da milostenie pre la săraci” (f. 449^v).

finic s.m. < paleoslav. *finikβ*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(învechit) palmier curmal”, cuvântul este atestat în VARLAAM, C., BIBLIA 1688, ANTIM, P. Atestarea din *Hronograf* este anterioară celei din textul biblic: „Năroadele era toate cu stâlpări de *finicu* pre a mână” (f. 176^r).

fire, cu varianta *fire* s.f. – „infinitivul verbului *a fi*, devenit abstract verbal”, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „natura (considerată ca esență sau proprietate inerentă în orice făptură); cf. ființă, fel, rost”, cuvântul este atestat în PALIA, în anul 1648, *ap.* UDRIȘTE NĂSTUREL. În *Hronograf* se află o altă atestare: „S-au milostivit Dumnădzău, pentru rugămintea lui Daniil și pentru lacrămile lui Navuhudonosor, și l-au iertatu și ș-au venit iarăș în *fire*, cum au fostu întâi, om” (f. 113^r).

2. Cu sensul „predispoziție intelectuală, minte, pricepere, (fig.) cap, gând, cuget; cumpăt”, cuvântul este atestat în anul 1632, *ap.* GCR I, NECULCE, LET. II, ANTIM, P. În *Hronograf* se află atestări înainte de cronică lui Neculce: „Iară acest împărat s-au îndemnatu cu *firea* sa și-au făcut un pod de piatră” (f. 164^r); „Când vei ceti cnigele și vei socoti bini Scrisorile și ți să va destupa *firea* capului cea întunecată, atunce ți s-a lumina întunearecul” (f. 526^r, cf. f. 455^r; f. 530^r).

3. Cu sensul „natură (omenească considerată ca predispoziție sau înclinare sufletească), fel de a fi, pornire; caracter, temperament; apucături, obicei, nărav învăț”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, PS., NECULCE, LET. II, N. COSTIN, LET. II. *Hronograful* prezintă atestări mai timpurii: „Să potrivii amândoi la toată *firea* și la tot sfatul, atâta cât era amândoi îngiugaț în giugul diiavolului” (f. 170^r); „Nu-ș potolii *firea* a nu faci svinte mănăstiri și besearci, ce mai tare o înhiebânta cu poftă suflețască să tot facă și tot au făcut întru toată viața împărăției sale” (f. 412^v). În textul nostru, cuvântul cu acest sens se întâlnește și într-o expresie: „Iară Roman, dacă stătu împărat, multe bune feace, că era om bun și *de fire*” (f. 443^r, cf. f. 180^r, f. 196^r, f. 205^v, f. 316^v, f. 322^v, f. 330^v, 346^r, f. 403^v, f. 510^v, f. 519^r, f. 544^v).

4. Cu sensul „făptură, creatură”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, V.S., NECULCE, LET. II, MINEIUL 1776. În *Hronograf* se află atestări anterioare: „Un prieten a patriarhului, boiër mare den casa împăratului, l-au întrebat în ce chip ai rămas așa, fără *fire* trupască, de nu să cunoaști nemică” (f. 394^r); „Eu mă închin crucii, însă nu *firii* lemnului, ce celui pre însă răstignit, Hristos” (f. 564^v); „Jidovii să închina celor doi heruvimi de aur făcuți și vărsați, ce era puși deasupra chivotului cu pravila de învățătura lui Dumnădzău, ce nu să închina *firei* aurului” (f. 567^r).

5. Cu sensul „natură (considerată ca substanță), cf. față, ipostaz”, cuvântul este atestat în VARLAAM, C., EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (1644), MINEIUL 1776. În *Hronograf* se află o serie de atestări anterioare *Mineiului*: „Svântul săbor a șeasa blastămă și anathematiseaște pre unii ca aceștea și-au văzglășit <=așezat> cu tot adevărul pre Domnul

Iisus Hristos în doă voi de *fire* și în doă lucruri de *fire*, ca deplin Dumnădzău și deplin omu” (f. 323^v); „Și nu păru lui Dumnădzău lucru necinstit acesta, den vream ce *firea* omenească ieste zădită de mâna lui Dumnădzău” (f. 550^v); „Pre după învierea lui Hristos, întâiu muierilor să deade bucuria, mironosâțelor, adecă *firei* muieresti” (f. 551^v, cf. f. 368^v, f. 459^v, f. 537^v, f. 530^v, f. 533^v, f. 535^v, f. 548^v, f. 549^v).

fita subst. < gr. *fiyta*. Cuvântul nu este înregistrat în DA. În *Hronograf* se află în contextul: „Li s-au arătat cum va să împărățască un păratu fără zăbavă și numele-i va hi pre slova dentâiu *fita*” (f. 223^v).

fliar s.m. < ngr. *fluvaro*”, vorbăreț, palavragiu, limbut”, cf. DNR. Cuvântul nu este înregistrat în DA. Cu sensul figurat „cuvinte rele”, cuvântul este utilizat în *Hronograf*: „Arie..., grăindu cuvinte proaste și împotriva lui Dumnădzău, dzăcându cum că Cuvântul și Fiiul lui Dumnădzău ieste făcut zidire, și facere, și usăbit de firea Părintelui. Și iarăș mai dzăcea cum odănoară au fost ș-apoi iarăș cum nu-i, grăind niște *fliarii*, adecă îmbălături, ca un eretic cu *fliaru* la gură, ce era” (f. 533^v).

floăre s.f. < lat. *flos, florem*, cf. DA (s.v.). Cu sens figurat, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află o astfel de atestare: „Începură, o samă de arhieriei, a împodobi precinstit capu a împăratului cu cununi de cuvinte laudate, de *flori* de mult prețu, și alții îl podobii cu blagoslovenii” (f. 534^r).

foămete s.f. – cf. *foame*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „lipsă mare de hrană (ce băntuie în vreo regiune, cf. secetă)”, cuvântul este atestat în TETRAEV. (1574), BIBLIA 1688, N. COSTIN, LET. II. Atestarea din *Hronograf* este anterioară celei din textul biblic: „Iar pre aceea vream, iar să feace *foamete* peste tot locul // și să mira Isaac ce va face” (f. 15^r).

foărfeci s.f. < lat. *forfices* (pl. de la *forfex*), cf. DA (s.v.). Cu sensul general cunoscut, cuvântul prezintă o atestare din anul 1779, ap. IORGA, S.D. VIII. Atestarea din *Hronograf* este anterioară cu peste un secol: „Foarte lucru rău ieste acesta, cât are frică și să teame și de cuțătale ceale tundzătoare, adecă de *foarfeci*” (f. 578^v).

foărte adv. < lat. *forte* „tare”, cf. DA (s.v.). În *Hronograf* apare situația în care adverbul *foarte* are sensul „mult, tare”: „Tătă-mieu v-au îngreunat și nice *foarte*, iară eu mai multu voiu să vă îngreunedzu” (f. 79^r).

foc s.n. < lat. *focus, -um*, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „(mai ales la pl.) împușcătură; p. ext. (la sing.) atac cu arme de foc (pușcă, carabină, tun etc.)”, cuvântul este atestat în NECULCE, LET. II. *Hronograful* prezintă o primă atestare: „Cuprinsără amândoă în mijloc pre corabiia lui Barac Răiz și aruncară lanțuji de fier de să încleștară tustreale și să legară de să bătea cu *foc* den tunuri” (f. 498^v).

2. Cu sensul fig. „chin, durere, necaz mare”, cuvântul nu prezintă atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află în pasajul: „Iară Foca, de *foc* și de amar, nu să mai știa ce să mai face” (f. 296^v).

folosí vb. IV < derivat din *folos*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „a avea sau a trage folos etc.”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD., MINEIUL 1776. *Hronograful* prezintă două atestări înainte de *Minei*: „Multu plânsă atunci împăratul pre ocainicul Velisarie, dară nemic

nu putu mai *folosî*” (f. 278^v); „Iară împăratul Mihail, pururea îl dodeia duhul necurat... , făcea paraclisă și bdenii și botedza fini în toate dzâle și-i dăruia și da milostenie pre la săraci, ca să-ș mai poată *folosî* ceva” (f. 449^v).

frământá vb. I < lat. *fragmentare* „a fărâmiți”, cf. DA (s.v). În *Hronograf* apare un sens diferit de sensul care indică frământarea aluatului pentru pâine. Acest sens se referă la „amestecarea apei cu pământ”: „Ascultă, omule, și te minună: Fiiul lui Dumnădzău cel sânгур născut *au frământat* cu deagetele lut, încă nu lut, ce tină” (f. 548^v).

2. Cu sensul figurat „a chinui, a tortura, a necăji, a căzni (pe cineva)”, cuvântul nu are atestări în epoca veche. *Hronograful* prezintă o atestare: „Își vădzu pre patriarhul și pre toți călugărașii și creștinii cumu-i căzniia și-i *frământa* sarachineanii” (f. 457^v).

fráte s.m. < lat. *frater*, -*trem*, cf. DA (s.v.). În *Hronograf* se află sintagma *frate de Duh Svânt*, cu sensul probabil „frate de cruce; prieten foarte bun” neînregistrată în DA: „Adusără pre ficiorul aceii giupâneasă, a Daniilii, carele-l priimisă *frate // de Duhul Svântu*, și-l cinsti de-l feace spătar mari” (f. 412^v).

frăție s.f. – „derivat din *frate*, prin suf. abstr. -*ie*”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(cu deosebire) iubire frățească (între frați sau prieteni), fraternitate”, cuvântul este atestat în COD. VOR., NECULCE, LET. II, N. COSTIN, LET. II. În *Hronograf* se află o atestare anterioară celei din cronică lui Neculce: „Iară la purcesul lui, s-au rugat Eniia lui Diomid, având *frățâie* bună, să-i dăruiască Diomid bodzul Paladiul” (f. 576^v).

freacă vb. I < lat. *fricare*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „a fricționa, a masa”, cuvântul nu are atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află o atestare: „Și fu amețât și leșinat vreun ceas, până i-au adus apă de trandafir și de alte flori cu moscosuri, și cu valsamuri, și cu alte fealuri de mirozne, de l-au udat și l-au *frecat* pre cap și l-au udat la nări” (f. 450^v).

fricós, -oásă adj. < *frică* + suf. adj. -*os*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „care face, inspiră frică, care înfricoșează, înfricoșat, îngrozitor, teribil”, cuvântul este atestat în PS. SCH., CORESI, PS., CANTEMIR, IST. În textul nostru se află o atestare anterioară celei din scrierea lui Cantemir: „Iară împărăteasa, daca vădzu așa, și cădzu cu fața la picioareli acelui împărat mare și *fricos*, și cu lacrimi să ruga” (f. 390^f).

frigăre s.f. – derivat din *frige*, prin suf. instr. -*are* (după analogia lui *grătar*), cf. DA (s.v.). Cu sensul „vergea de fier sau de lemn în care se înfîge carnea când se frige”, cuvântul nu prezintă atestări din epoca veche. În *Hronograf* se află de două ori pe aceeași foaie: „Iară frigându-l la focu în *frigare*, au ieșit mirozna afară” (f. 161^v); „Cum au simțitu silnicii care lua de pre la oameni de mânca cu sila, au și întratu în casa aceii muieri și-i luară *frigarea*” f. (161^v).

frige vb. III < lat. *frigo, frixi, frictum*, -*gère*, cf. DA (s.v.). 1. Cu sensul „(despre carne) a o găti expunând-o de-a dreptul acțiunii focului etc.”, cuvântul este atestat în NECULCE, LET. II. *Hronograful* prezintă o primă atestare: „Să mănânce cărnile acealea într-acea noapte, *friptă* pre focu, și adzâme cu jlăteaniță să mănânce” (f. 538^v).

2. Cu sensul figurat „(despre oameni) a bate tare”, cuvântul nu prezintă atestări din perioada veche. În *Hronograf* se află în contextul: „Și întră în țara lor și arsă și *fripsă*, și prădară, cum fu mai rău” (f. 441^v).

friptură s.f. < lat. **frictura*, -am, cf. DA (s.v.). Cu sensul „carne friptă pe grătar, în frigare etc.”, cuvântul nu prezintă atestări din epoca veche. În *Hronograf*: „Precum lămureaște focul *friptura* și scură tot, de nu rămâne necurat într-însă nemică, așa iește curat fără altu amestec și trupul lui Hristos” (f. 543^r).

frâmsește s.f. pl. – „derivat din *frumos*, prin suf. abstr. -ește”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „manifestațiune sensibilă a frumosului”, cuvântul este atestat în COD. VOR., CORESI, PS., VARLAAM, C., M. COSTIN, LET. I, DOSOFTEI, V.S., BIBLIA 1688, MINEIUL 1776, CANTEMIR, HR. Atestarea din *Hronograf* este anterioară celei din cronica lui M. Costin: „Iară împărăteasa deade samă că-i sânt tinerețele și *frâmsetăle*, «de ce le sărut și le dragăluiescu»” (f. 383^r).

frâmșătă, variantă de la **înfrumuseța** vb. I – de la *frumusețe*; cuvântul apare într-un context din textul *O samă de învățături*: „Nu poate fi cum vesăliile, și mândreațele aceștii lumi, și frâmseățale trupești, să împodobască pre împăratul și să i să cuvie, precum îl împo- // dobește și-l *frâmșădză* cu stemă de lumină și daru dumnădzăiescu” (f. 598^{r3}).

frânc subst. < din paleosl. *frangß*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(învechit) nume generic pentru occidentalii de rasă latină (francezi, italieni)”, cuvântul este atestat în M. COSTIN, LET. I. Atestările din *Hronograf* sunt anterioare: „S-au sculatu Costea împăratul de la Apus și au făcut oști greale cu *frâncii* și i-au înfrântu și le-au luat cetăți multe” (f. 208^r); „S-au luat Critul, și Cheliia, și Calavriia, și și de a *frâncilor* câteva țărășoari și cetăț au fost luat” (f. 379^v); „Să să ducă sânгур împăratul la Italiia, la *frânci*, și să să roage papei de Râm și altor crai de la Apus pentru să-i dea agiutor” (f. 465^r, cf. f. 467^v, f. 497^v).

frâncesc, -ească adj. < din *frânc* + suf. -esc. Cu sensul „referitor la frânci, care aparține frâncilor”, cuvântul este atestat în AMIRAS, LET. III. În *Hronograf* se află prime atestări: „Au trimis împărăteasa aceasta, Irina, soli la Carul, craiul *frâncesc*” (f. 356^v); „Căpitanul *frâncescu*... au și năvălit asupra lui Barac cu doă corabii *frâncești* mari, căror le dzâc galioani” (f. 498^v); „Era într-o corabie de aceale câte 100 de puști *frâncești*” (f. 516^r, cf. f. 517^r).

frânge vb. III < lat. *frangere*, cf. DA (s.v.). 1. Cu sensul „(despre oase etc.) a rupe, a fractura”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, PS. *Hronograful* prezintă o primă atestare: „Altoa le *frânsără* mânule și picioareli și... da într-înși cu puști mari și cu sacalușe” (f. 493^v).

2. Cu sensul „a înfrânge, a învinge, a copleși (pe cineva)”, cuvântul se află în anul 1661, ap. GCR I și în N. COSTIN, LET. I. *Hronograful* oferă o primă atestare: „*Frânsără* pre ethiopi și-i scoasă den țara Eghipetului” (f. 30^r).

³ În ms., la legare, a fost numerotat greșit, f. 599^r și a fost legată greșit, după f. 599^r (numerotată f. 597^r).

frâu s.n. < din lat. *frenum*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(propriu) cuprinde toată curelăria... împreună cu zăbalele etc.”, cuvântul este atestat în CORESI, PS., NECULCE, LET. II. În *Hronograf* se află o atestare înainte de cronica lui Neculce: „Și-i tăie și *frâul*, cu ureachea calului” (f. 440^r).

frunte s.f. < din lat. *frons, frontem*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „ce e mai nobil, mai ales, mai de cinste (despre ființe)”, cuvântul este atestat în N. COSTIN, LET. II, NECULCE, LET. II. În *Hronograf* se află o primă atestare: „Ș-au găsit tăieț den oaste lui 185 de mii de oameni, tot cei mai de *frunte* și mai viteaji” (f. 93^r); „Pieriră den oastea lui Cris 40 000 de oameni, tot *fruntea*, carea era temeiul războiului” (f. 120^r); „Scrisă capu de pravilă mai dentâiu // într-acesta chip cum creștinii să fie mai cinstiți și mai de *frunte* decât toate limbile” (f. 179^v).

frúndză s.f. < din lat. pop. *frondia* (formă de neutru plural de la *frons, -ondem*, idem, devenit feminin singular, cu înțeles colectiv)”, cf. DA (s.v.). În *Hronograf* cuvântul apare în loc. adj. *cât frundza* cu sensul „mult”: „Iar mulțâmea, / ca cât *frundza*, s-or săbori cu crivețeanii de pre mare / și de pre uscat” (f. 570^v).

frupt subst. < din lat. *fructus, -um (ovis etc.)* „produs”, cf. DA (s.v.). Cu sensul „dulce, mâncări de dulce (în opoziție cu post sau sec)”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD. *Hronograf* oferă o altă atestare: „Scoasă cuvânt să postească oamenii sâmbăta, iară vinerea și miercurea să mănânce oamenii *fruptu*” (f. 377^r).

fúgă s.f. < din lat. *fuga, -am*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „refugiere dinaintea unei primejdii etc.”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, V.S. În *Hronograf* se află o primă atestare: „Oștile i-au spartu și i-au tăiat și năroadele i-au robît, și el cu *fuga* au scăpat” (f. 303^v).

fulgerá vb. I < din lat. pop. *fulgerare*, cf. DA (s.v.). Cu sensul figurat „a sclipi ca un fulger, a scânteia”, cuvântul nu are atestări în epoca veche. *Hronograf* oferă o atestare: „Nu putea vedea jidovii oștile lui Titu, de apur ce *fulgera* lumina svintei cruci” (f. 162^r).

fum s.n. < din lat. *fum, -um*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „amestec de gaze, de aburi și de particule de diferite alte corpuri (funingine, apă, cenușă) etc.”, cuvântul este atestat în DOSOFTEI, PS. și AXINTE URICARIUL, LET. II, cf. DA (s.v.). În *Hronograf* se află o primă atestare, cu folosire de plural, mai puțin obișnuită, a acestui sens: „Iară caii persâlor nu era deprinși cu tunete și trăsnete și cu negură de *fumuri*” (f. 507^r).

fund s.n. < din lat. *fundus, -um*, cf. DA (s.v.). În sintagma *fundul pământului* = „partea pe care poporul și-o închipuie ca fiind la o adâncime foarte mare sub pământ”, cuvântul prezintă o atestare din CANTEMIR, IST. În *Hronograf* apare o primă atestare: „S-au prăpădit cinci sate la un loc ce să chema Vuchelarii și s-au dus în *fundul pământului* cu totul, ca Sodomul și Gomorul” (f. 447^v).

fúne, variantă de la **funie** s.f. < din lat. *funis, -em*, cf. DA (s.v.). Cu sensul „sfoară groasă, răsucită, de cânepă sau de tei etc.”, cuvântul este atestat în COD. VOR., CORESI, PS., VARLAAM, C., DOSOFTEI, PS., BIBLIA 1688. În *Hronograf* se află două atestări

anterioare celei din scrierea lui Dosoftei: „Taurul..., fiind vrajmași și sălbatec, era legat cu *funi* groasă și multe, de toate părțile, că era mare și groznic” (f. 531^v); „Voi lega o coșniță mare cu o *fune* tare și-l voi trage în scriptu cu alte doă roabe a meale” (f. 424^v).

fur s.m. < din lat. *fur*, -em, cf. DA (s.v.). Cu sensul „cel care fură”, cuvântul este atestat în COD. VOR., CORESI, PS., TETRAEV., VARLAAM, C., PRAV. MOLD., DOSOFTEI, PS. NECULCE, LET. II. În *Hronograf* se află o atestare înainte de cea din scrierea lui Dosoftei: „Acesta împărat au lăsatu patru munci greale tâlharilor și *furilor*” (f. 147^v).

fúrcă s.f. < din lat. *furca*, -am, cf. DA (s.v.). **1.** Cu sensul „(la plural) spânzurătoare”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD., NECULCE, LET. II. În *Hronograf* se află o atestare înaintea celei din cronica lui Neculce: „Numai cât tăbăria cu oștile învăța de punea *furci* și nu veghea voie nemăru pentru strămbătate” (f. 273^v).

2. Cu sensul „băț (la origine, desigur, în formă de furcă) la capătul căruia se leagă caierul spre a fi tors”, cuvântul este atestat în PRAV. MOLD. *Hronograf* oferă o altă atestare: „Să-ș păzască *furca* și ghergheful, cumu-i dată muierilor” (f. 359^v); „La atâta lipsă agiunseasă până la apoia ei, cât au fost torcându cu *furca*, de-au fost mâncând” (f. 365^v).

furnic, furnică s.m și s.f. < din lat. *formica*, -am, cf. DA (s.v. *furnică*). Cu sensul „mică insectă din ordinul himenopterelor”, cuvântul este atestat în BIBLIA 1688. L-am întâlnit și în Dosoftei, *Parimii*⁴. În *Hronograf* apar prime atestări, atât cu forma de feminin, din limba română, cât și cu formă de masculin, influențată de cuvântul neogrecesc, care este masculin sau neutru (o *muvrmhgka*, to *murmhvghi*): „Copaciul, până nu-l mănâncă *furnicele* și gândacii cei den lăuntru, de-l putredescu și-l bortășadză, nu cade cu ramurile în gios” (f. 417^v). În *Hronograf* cuvântul apare și în comparație: „Și-i gătiră în mijlocul cetății, unde era locu largu și ieși împăratul cu oștile, ș-au ieșitu și cetățeanii ca *furnicii*, să prăvască” (f. 230^v); „Îndată alergară țarigrădeanii ca *furnicile* cu sabii și cu topoară // și cu fuștiuri și-l tăiară și-l sparsără până-l omorâră” (f. 283^v); „Le ducea vântul de le lovia de pietri, și de leamne, și de zidiurile Țarigradului, de să svârâma și să înneca oamenii ca *furniceli*” (f. 306^v), „Și împlură turcii ca *furnicii* cetatea și tăia bărbaț și robii muieri și copii” (f. 499^v).

fúște pl. *fuștiuri* s.m. < din lat. *fustis*, -em, cf. DA (s.v.). Cu sensul „(în vechea armată, ținea loc de) sulită, lance (corespunzând de obicei lui *lovgch* din textul grecesc)”, cuvântul este atestat la URECHE, LET. I, M. COSTIN, LET. I, BIBLIA 1688, DOSOFTEI, V.S., N. COSTIN, LET. I. În *Hronograf* se găsesc atestări anterioare celei din cronica lui M. Costin: „Făcusă gropi multe și mari și pre denafara zidiului și pre denlăuntru și le pliniră de *fuștiuri*, și de sulită, și de țăpi de lemnu ascuțate, carele sta toate înfipte cu ascuțateli în sus” (f. 493^v); „Pusă de feaceră gropi în calea oștilor turcești și într-uneli au îngropat pușci, într-alteli țăpi de hieri și de lemnu și *fuștiuri* și de alte cinii de moarte ca aceastea” (f. 508^v).

⁴ În această traducere a mitropolitului Dosoftei, cuvântul apare în contextul: „Du-te la *furnică*, leaneșule, și râvneaște vădzând căile ei” (p. 124).

Concluzii

Studiul de față relevă bogăția lexicală a textelor copiate în ms. 3517 BAR, *Hronograf den începutul lumii* și *O samă de învățături*, care prezintă un inventar interesant de sensuri, forme și etimologii cercetate în lista cuvintelor cu litera *F* (așa cum au fost analizate și în listele cuvintelor cu inițialele anterioare) și care poate constitui o sursă importantă pentru DLR și DELR.

BIBLIOGRAFIE

- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea II: *C*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1940; tomul II, partea I: *F–I*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1934, coord.: Sextil Pușcariu.
- DNR = Lia Brad-Chisacof (coord.), *Dicționar neogrec-român*, București, Editura Demiurg, 2000.
- Dosoftei, *Parimii* = Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iași, 1683, ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu, Iași, 2012.
- Milescu, *Hronograf* = *Hronograf den începutul lumii. O samă de învățături (ms. 3517 BAR)*, traducere atribuită lui Nicolae Milescu Spătarul, ediție critică de Mioara Dragomir, I: *Notă asupra ediției. Studii. Glosar*; II: *Glava 6 – Împărăția altui Artaxerxu, Mână lungă. Glava 63, Textul transcris. Note și comentarii. Facsimile (f. 1^r – f. 125^v)*; III: *Începătură împărațiilor elinești. Glava 64 – Împărăția lui Arcadie, feciorul lui Theodosie. Glava 132, Textul transcris. Note și comentarii. Facsimile (f. 126^r – 243^v)*; IV: *Împărăția lui Theodosie cel micu. Glava 133 – Împărăția lui Ioan Țămischi și cu ficiorii Theofanii. Glava 178, Textul transcris. Note și comentarii. Facsimile (f. 243^v – 439^r)*; V: *Împărăția lui Vasălie ș-a lui Costantin, ficiorii lui Roman, de al doilea rând. Glava 179 – pentru prietenii, învățatură, Textul transcris. Note și comentarii. Facsimile (f. 439^v – f. 608^v)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2024.
- K = Mattheos Kigalas, *Neva suvnoyi" diaforw'n ilstoriw'n ajrcomevnh ajpov ktivsew" kovsmou...*, tipărit în anul 1650, la Veneția.
- Ms. 3517 = Manuscrisul rom. nr. 3517 de la Biblioteca Academiei Române, care conține prototipul copiilor traducerii *Hronograf den începutul lumii* (fără foile de la început).

LEXICAL CONTRIBUTIONS TO THE ROMANIAN LANGUAGE DICTIONARY AND THE ROMANIAN ETYMOLOGICAL DICTIONARY WRITTEN ON BEHALF OF THE ROMANIAN ACADEMY – MS 3517: NICOLAE MILESCU SPĂTARUL, *CHRONOGRAPH FROM THE BEGINNING OF THE WORLD. A COLLECTION OF TEACHINGS* (cca. 1658-1661). (LETTER F)

ABSTRACT

We resume the work we started in 2019 with the analysis of words beginning with letter *F*. These terms have been extracted from the *Chronograph from the Beginning of the World* and *A Collection of Teachings* (MS. 3517 BAR), which contains over 1200 pages. The original text was written in post-Byzantine Greek and was translated, in our opinion, between 1658 and 1661 by

Nicolae Milescu Spătarul. This translation was then copied by two scribes between 1661 and 1672, resulting in a prototype copy.

The word list starting with letter *F* comprises eighty four terms: *face, facere, falnic, faptă, faraon, farmac, fărâncă, fărâncat, fărâncătoriu, fașă, făclie, făgădui, făicav, făișor, fâului, fânină, fărâma, fărâma, făt, fățări, fățarie, făurar, fecioară, fecior, felelui, feleluiat, felon, feludă, fereca, ferecătura, feredeu, feredeuș, feri, ferire, ferice, ferici, fericire, fericit, fetie, fiastru, fiece, ficine, fierbere, fierbinte, fietecare, filosof, filosofie, fin, finic, fire, fîta, fliar, floare, foamete, foarfeci, foarte, foc, folosi, frământa, frate, frăție, freca, fricos, frigare, frige, friptură, frâmseațe, frâmțășa, frânc, frâncesc, frânge, frâu, frunte, frundză, frupt, fugă, fulgera, fum, fund, fune, fur, furcă, furnic (furnică), fuște.*

Keywords: 17th century attestations, Dictionary of the Romanian Language (DLR), lexical variant, lexicographic scheme, new meaning, old period, old manuscript, rare lexeme

